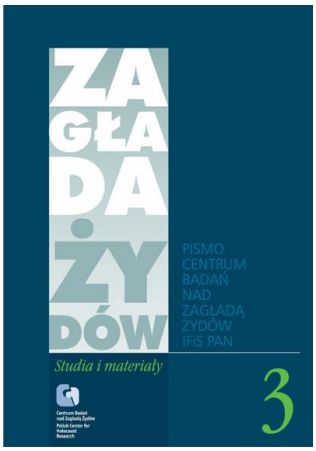

Zagłada Żydów. Studia i Materiały
Holocaust Studies and Materials

VOL. 3 (2007)

ISSN: 1895-247X
eISSN: 2657-3571
DOI: 10.32927
WWW: www.zagladazydow.pl

Centrum Badań nad Zagładą Żydów IFiS PAN
Polish Center for Holocaust Research

Omówienia wydawnictw ciągłych: „Yad Vashem Studies", „Yalkut Moreshet: Periodical"

Presentation of continuous publications "Yad Vashem Studies", "Yalkut Moreshet: Periodical"

Witold Mędykowski
Yad Vashem, Hebrew University in Jerusalem

redakcja@holocaustresearch.pl

DOI: https://doi.org/10.32927/ZZSiM.260
Strony/Pages: 469-474

CC BY

OPEN ACCESS

Omówienie wydawnictw ciągłych

IZRAEL

I. „Yad Vashem Studies" 2006, t. 34, red. David Silberklang, Yad Vashem, Jerusalem 2006, 395 stron

Ian Kershaw, *Rola Hitlera w „ostatecznym rozwiązaniu"*, s. 7–43

Kershaw opisuje stosunek Hitlera do Żydów – od pierwszych wypowiedzi z 1919 roku aż do jego „testamentu politycznego". Hitler uważał, że ratunkiem dla Niemiec jest usunięcie Żydów z kraju. Autor przedstawia też rolę Hitlera w podejmowaniu decyzji o „ostatecznym rozwiązaniu" według interpretacji różnych badaczy w ostatnich latach oraz problem radykalizacji polityki antyżydowskiej w latach 30. i kwestię przepowiedni dotyczącej zagłady Żydów z 30 stycznia 1939 roku, a także jej późniejsze powtórzenia.

Béla Bodo, *„Biały terror". Prasa węgierska i ewolucja węgierskiego antysemityzmu po pierwszej wojnie światowej,* s. 45–86

Autor podejmuje temat „białego terroru" na Węgrzech, który był reakcją na okres chaosu pod koniec pierwszej wojny światowej i następującej po niej rewolucji komunistycznej. W owym okresie, według autora, krystalizowała się koncepcja nacjonalizmu i antysemityzmu węgierskiego, która miała bezpośredni wpływ na wydarzenia drugiej wojny światowej. W czasie wojny idee odrodzenia narodowego, wykreowane w okresie międzywojennym, miały decydujący wpływ na postawy wobec Żydów i w konsekwencji ich deportację. Autor analizuje język i postawy wobec Żydów w prasie węgierskiej w okresie międzywojennym, które przygotowały grunt dla rozwoju antysemityzmu i prześladowań.

Arkadi Zeltser, *Międzywojenne relacje etniczne a polityka sowiecka: przypadek Wschodniej Białorusi,* s. 87–124

Autor postanowił wyjaśnić problem postaw antyżydowskich w okresie okupacji hitlerowskiej w świetle przedwojennej polityki sowieckiego internacjonalizmu. Stawia pytanie, co sprawiło, że pokojowe współżycie Żydów i miejscowej ludności w okresie międzywojennym przerodziło się w nienawiść w okresie upadku władzy sowieckiej. Odpowiedzią na to pytanie wydaje się z jednej strony polityka sowiecka, która nie dopuszczała do wybuchu otwartych konfliktów i pozwoliła na istnienie konfliktów etnicznych w formie uśpionej. Z drugiej zaś, brutalna kolektywizacja z lat 30. oraz tradycyjne stereotypowe religijne postawy wobec Żydów. Wraz z nadejściem okupacji wszelkie wrogie postawy antyżydowskie ujawniły się w całej pełni.

Klaus-Peter Friedrich, ***Dyskurs o mordowaniu Żydów przez nazistów w prasie polskiej, 1942–1947***, s. 125–176

Autor analizuje sposób przedstawiania zbrodni na Żydach w okresie wojny i okupacji oraz bezpośrednio po zakończeniu wojny. Rok 1942 jest początkiem masowych deportacji Żydów do obozów zagłady, co znajduje odbicie w prasie podziemnej wydawanej przez AK i Delegaturę RP. W prasie tej obserwuje się dystansowanie od wyrażenia solidarności z ludnością żydowską oraz postrzeganie masowych mordów jako ostrzeżenia dla Polaków. Prasa lewicowa była bardziej solidarna z ofiarami i wzywała do niesienia im pomocy. Prasa narodowa natomiast niezmiennie widziała w Żydach wrogów Polski, pozostając na stanowisku, że głównym celem nazistów są Polacy, a nie Żydzi. Autor przedstawia elementy antysemityzmu pojawiające się w prasie oraz udowadnia, że idea, według której Polacy są głównymi ofiarami nazizmu, redukując i marginalizując zarazem znaczenie i rozmiary zagłady Żydów, nie straciła na popularności. Po pogromie kieleckim wątki antysemickie znikają z łamów prasowych, pojawia się natomiast mit masowego ratowania Żydów przez Polaków (katolików). Ponadto autor pokazuje, jaką rolę spełniały tematy żydowskie na łamach prasy w okresie ustanawiania nowej władzy.

Ingo Loose, ***Banki kredytowe a Zagłada w Generalnym Gubernatorstwie, 1939–1945***, s. 177–218

Autor podejmuje mało znany temat roli banków niemieckich w polityce antyżydowskiej w Generalnym Gubernatorstwie. Banki niemieckie i austriackie w GG stały się jednym z narzędzi niemieckiej polityki eksploatacji podbitej ludności, szczególnie żydowskiej. Autor podaje przykłady operacji bankowych i cen usług za obsługę rachunków rad żydowskich oraz usług związanych z operacjami finansowymi Żydowskiej Samopomocy Społecznej. Podczas deportacji Żydów do obozów zagłady banki uniemożliwiały im dostęp do rachunków i w ten sposób zdeponowane w nich pieniądze pozostawały w ich dyspozycji. Banki wiedziały o mordach Żydów i aktywnie w nich uczestniczyły, przeprowadzając operacje finansowe takich instytucji, jak na przykład obóz zagłady w Sobiborze. Przeprowadzały też milionowe operacje w czasie Akcji Reinhardt. W ten sposób banki stały się jeszcze jednym elementem mechanizmu zagłady Żydów.

Dariusz Libionka, ***Historia życia Chaima Hirszmana: Pamięć o Zagładzie i refleksje na temat powojennych stosunków polsko-żydowskich***, s. 219–247

Chaim Hirszman to jeden z dwóch znanych ocalonych z obozu zagłady w Bełżcu. Postać ta jest punktem wyjścia do ukazania w szerszej perspektywie powojennych stosunków polsko-żydowskich. Hirszman bowiem po wyzwoleniu wstąpił do MO, a później do UB. Jednak wiosną 1946 roku został zwolniony ze służby na własną prośbę. 19 marca 1946 roku, w kilka godzin po złożeniu zeznań dotyczących wojny przed pracownikiem Żydowskiej Komisji Historycznej, został zastrzelony w swoim mieszkaniu w Lublinie. Autor wyjaśnia okoliczności śmierci Hirszmana oraz dalsze losy sprawców mordu.

Frank Buscher, *„Wiem, i ja także ponoszę winę": Retrospektywa debaty parlamentu zachodnioniemieckiego z 1965 roku na temat statutu ograniczeń w przypadku morderstw*, s. 249–292

Autor przedstawia polemikę toczącą się wokół debaty w Bundestagu nad problemem prowadzenia śledztw i postępowań sądowych w Niemczech dotyczących zbrodni wojennych. Według niemieckiego kodeksu karnego po okresie dwudziestu lat od chwili popełnienia przestępstwa ulegało ono przedawnieniu i nie mogło być przedmiotem śledztwa i postępowania karnego. Zwolennicy wydłużenia tego okresu twierdzili, że dziewiętnastowieczne tradycje prawne nie mogą być aplikowane do zbrodni nazistowskich, które nie powinny ulegać przedawnieniu. Przeciwnicy modyfikacji prawnych byli jednak zainteresowani w jak najszybszym zakończeniu epoki śledztw ich dotyczących. W 1969 roku przedłużono ten okres do trzydziestu lat – zbyt wielu zbrodniarzy pozostawało wciąż bezkarnych na wolności. Rozszerzenie tego okresu do trzydziestu lat, częściowo pod presją z zagranicy a częściowo pod naciskiem niemieckiej opinii publicznej, pozwoliło na kontynuowanie śledztw w sprawie zbrodniarzy wojennych.

László Karsai, *Ostatni rozdział Zagłady*, s. 293–329

Artykuł ten jest polemiką z książką Götza Aly'ego i Christiana Gerlacha *Ostatni rozdział (Das letzte Kapitel): Realna polityka, ideologia i mord Żydów węgierskich 1944/1945*. Korsai twierdzi, że Aly i Gerlach doszli do błędnych wniosków i nie zrozumieli problemu z powodów warsztatowo-technicznych, opierali się bowiem na błędnym tłumaczeniu oraz niewłaściwym wyborze węgierskich dokumentów. Rząd Sztójaya nie pomagał z entuzjazmem w deportacjach Żydów węgierskich, jak twierdzą autorzy, a majątek węgierskich Żydów w większości nie był zinwentaryzowany i nie był używany do stymulowania gospodarki wojennej. Autor twierdzi również, że deportacja i grabież Żydów węgierskich pod względem sprawności nie ustępuje podobnym operacjom przeprowadzanym w Holandii czy w okupowanej Polsce.

RECENZJE:

Eberhard Jäckelm, *Ostateczne rozwiązanie* [Florent Brayard, *La „solution finale de la question juive": La technique, le temps et les catégories de la décision*], s. 331–337.

Omer Bartov, *Jak to naprawdę było* [Christopher R. Browning z udziałem Jürgena Matthäusa, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of the Nazi Jewish Policy, September 1939–March 1942*], s. 339–353.

Raul Hilberg, *The Kommandostab Revisited* [Martin Cüppers, *Wegbereiter der Shoah: die Waffen-SS der Kommandostab Reichsführer-SS und die Judenvernichtung 1939–1945*], s. 355–367.

Susanne Heim, *Antyżydowska polityka a niemiecka wspólnota* [Otto Dov Kulka i Eberhad Jäckel, *Die Juden in den geheimen NS-Stimmungsberichten 1933–1945*], s. 369–379.

Timothy Snyder, *Trzy końce i początek: Galicja Shimona Redlicha* [Shimon Redlich, *Together and Apart in Brzeżany: Poles, Jews and Ukrainians, 1919–1945*], s. 381–392.

II. „Yad Vashem Studies" 2007, t. 35, red. David Silberklang, Yad Vashem, Jerusalem 2006, 223 strony

Alina Skibińska, Jakub Petelewicz, *Udział Polaków w zbrodniach na Żydach na prowincji regionu świętokrzyskiego*, s. 5–48

Przedruk artykułu, który się ukazał w „Zagładzie Żydów" 2005, nr 1, s. 114–148.

Jan Grabowski, *Żydowscy oskarżeni w sądach polskich w dystrykcie warszawskim, 1939–1942*, s. 49–80

Autor podejmuje praktycznie niezbadany dotychczas temat niemieckiego i polskiego sądownictwa w okresie okupacji. W części wstępnej przedstawia strukturę sądownictwa w Generalnym Gubernatorstwie oraz podział kompetencji między sądami niemieckimi i polskimi. W dalszej części prezentuje różne przypadki przewinień oraz typowe kary (przeważnie grzywny i więzienia, choć od początku 1942 roku nastąpiło zaostrzenie kar i coraz częściej wydawano wyroki śmierci).

Tomasz Kranz, *Księgowość śmierci a śmiertelność więźniów na Majdanku*, s. 81–109

Artykuł jest skróconą wersją tekstu opublikowanego w „Zeszytach Majdanka" (2005, nr 23 s. 7–53). Autor podjął kolejną próbę ustalenia liczby ofiar obozu na Majdanku. Przedstawia podstawowe źródła – spisy ofiar i statystyki zachowane w dokumentacji obozu oraz dane pochodzące z innych instytucji, którym przekazywano raporty na ten temat. Porównał też transporty do Majdanka i z Majdanka do innych obozów. Autor doszedł do wniosku, że na Majdanku śmierć poniosło 78 000 więźniów, w tym 59 000 Żydów. Liczba ta nie obejmuje podobozów Majdanka.

Klaus-Michael Mallmann i Martin Cüppers, *Eliminacja Żydowskiej Siedziby Narodowej w Palestynie: Komando specjalne armii pancernej w Afryce, 1942*, s. 111–141

Badacze zajęli się mało znanym zagadnieniem związanym z planami nazistowskimi w Afryce Północnej. Sukcesy Korpusu Afrykańskiego, który w lipcu 1942 roku dotarł do El-Alamein, były tak znaczące, że okupacja Egiptu wydawała się kwestią kilku tygodni, a wtedy droga do Palestyny byłaby otwarta. Heinrich Himmler w porozumieniu z Wehrmachtem zdecydował o utworzeniu specjalnego komanda SS, pod dowództwem SS-Obersturmbannführera Walthera Rauffa. Komando to miało być dołączone do korpusu pancernego w Afryce, podlegając w działaniach operacyjnych szefowi SIPO i SD. Autorzy przedstawili sylwetki oficerów komanda. W czasie okupacji Egiptu i Palestyny zadaniem komanda byłaby likwidacja Żydów w Palestynie, a tym samym położenie kresu marzeniom Żydów o utworzeniu własnego państwa. Autorzy przedstawili też sylwetkę Amina el-Hussejni, byłego muftiego Jerozolimy, który w okresie wojny podejmował wszelkie możliwe działania dyplomatyczne przeciwko Żydom. Po porażce Niemców w Afryce Północnej komando specjalne zostało przerzucone do Tunezji, gdzie organizowano prace przymusowe Żydów, a następnie do Włoch.

Kinga Frojimovics, *Kim oni byli? Charakterystyka trendów religijnych wśród Żydów węgierskich w przeddzień ich eksterminacji*, s. 143–177

Autorka przedstawia obraz życia religijnego Żydów węgierskich w przeddzień Zagłady. W artykule zamieszczono liczne tabele i statystyki, które pozwalają prześledzić zmiany w równowadze sił między Żydami ortodoksyjnymi i neologami w latach poprzedzających wojnę i w czasie aneksji nowych terytoriów, a także zmiany w liczbie kongregacji i relacje między nimi na Węgrzech w granicach traktatu z Trianon i tymi z terenów przyłączonych. Przedstawia charakterystykę demograficzną Żydów węgierskich w 1944 roku, w przeddzień deportacji, dane dotyczące budżetów gmin, statusu ekonomicznego, podatków i innych charakterystyk. Prawodawstwo antyżydowskie spowodowało zmniejszenie różnic pomiędzy poszczególnymi gminami, jednak nie zatarło ich całkowicie. Żydzi węgierscy w granicach przedwojennych, pomimo znacznych ograniczeń, wciąż posiadali większą swobodę ekonomiczną.

RECENZJE:

Frank Bajohr, *Grabież, ideologia i polityka realna: Kilka uwag krytycznych* [Götz Aly, *Hitler's Volksstaat: Raub, Rassenkrieg und nationaler Sozialismus*], s. 179–191.

Klaus-Peter Friedrich, *Czy nazistowska zagłada przy pomocy wojny w Europie Wschodniej zaczęła się we wrześniu 1939 roku?* [Jochen Böhler, *Auftakt zum Vernichtungskrieg: Die Wehrmacht in Polen 1939*], s. 193–204.

Michael L. Millner, *Czeski Holokaust czy Holokaust na ziemiach Czeskich?* [Livia Rothkirchen, *The Jews of Bohemia and Moravia: Facing the Holocaust*], s. 205–219.

III. „Yalkut Moreshet: Periodical" 2006, nr 4

[Sakwa dziedzictwa: Pismo] Wydawane przez Moreshet – Mordechai Anielevich Memorial, The Holocaust Studies and Research Center (Dziedzictwo – Ośrodek Studiów i Badań nad Holokaustem im. Mordechaja Anielewicza), 171 stron

Suzanne D. Rutland, *„Niechciani": emigracja do Australii przed i po drugiej wojnie światowej*, s. 9–27

Rutland bada stosunek do emigrantów żydowskich w Australii przed Zagładą, podczas Zagłady i po jej zakończeniu. W Australii panowało przekonanie, że nie ma tu antysemityzmu. Autorka obala to twierdzenie. Chociaż nie było w tym kraju oficjalnej dyskryminacji, to jednak polityka w stosunku do emigrantów żydowskich uniemożliwiała wzrost liczby Żydów w tym kraju powyżej ich procentowego udziału wśród ogólnej populacji. Do tekstu dołączono karykatury zamieszczone w prasie, ukazujące zakamuflowany rasistowski stosunek do Żydów.

Yehoshua Buchler, *Próba osiedlenia w rejonie Sudetów uciekinierów żydowskich z Polski po drugiej wojnie światowej*, s. 28–40

Propozycja osiedlenia 10 000 czy też większej liczby uciekinierów żydowskich z Polski i z obozów uchodźców (DP) na terenach opuszczonych przez Niemców sudec-

kich była poważnie dyskutowana przez rząd Czechosłowacki. Plan ten jednak ostatecznie został odrzucony.

Gila Hadar, *Przestrzeń i czas w Salonikach w przedzień drugiej wojny światowej oraz ekspulsja i zagłada Żydów Salonik, 1939–1945*, s. 41–80

Przed wojną Saloniki nazywano „Jerozolimą Bałkanów". Wspólnota ta powstała po wypędzenia Żydów z Hiszpanii. Podczas Zagłady 98 proc. jej członków zostało zamordowanych w Auschwitz i innych obozach koncentracyjnych. Tym samym zniszczeniu uległ dorobek kulturalny, unicestwiono bogactwo duchowe i materialne tej niezwykłej społeczności.

Raz Segal, *Żydzi miasta Huszt w okresie międzywojennym oraz podczas Zagłady*, s. 80–119

Autor, zajmujący się wspólnotami żydowskimi na Rusi Zakarpackiej, zbadał dzieje społeczności żydowskiej miasta Huszt. Od początku pierwszej wojny światowej aż do Zagłady miasto to wielokrotnie znajdywało się w granicach różnych państw. Autor twierdzi, że wspólnoty żydowskie na Rusi Zakarpackiej są wyjątkowe, gdyż Żydzi w tym regionie byli grupą etniczną, poddaną działaniom wielu grup prześladowców, choć na tym obszarze nieznany był wcześniej antysemityzm.

Yshay Steier, *Nieznany epizod w historii Zagłady na Węgrzech*, s. 120–124

Wspólnota „subotników", czyli nie-Żydów, którzy przeszli na judaizm w XIX wieku, w okresie Zagłady stanęła przed alternatywą: wrócić na łono chrześcijaństwa, albo podzielić los innych Żydów. Większość z nich pozostała wierna judaizmowi i w ten sposób przypieczętowała swój los.

Shalom Cholawski, *Sprawa tuczyńska*, s. 125–148

Autor pokazuje dzieje społeczności żydowskiej Tuczyna w czasie Zagłady. Włącza się też w dyskusję koncentrującą się wokół pytania, dlaczego Żydzi nie uciekali z gett, lecz pozostawali w nich do końca. W artykule przytoczono liczne relacje dotyczące wspólnoty, której członkowie podczas ostatecznej likwidacji podpalili własne domy, stawili opór prześladowcom i usiłowali znaleźć schronienie w okolicznych lasach. Jednak miejscowa ludność ukraińska tropiła uciekinierów i wydawała ich w ręce Niemców. Przeżyło tylko piętnaście osób.

Esther Weiss, *Matka i jej dwoje dzieci w Auschwitz*, s. 149–165

Esther Weiss z Pabianic spisała swoją relację w Stuttgarcie w 1947 roku. Esther przybyła do Auschwitz w 1944 roku, po likwidacji getta łódzkiego, wraz z dwojgiem dzieci – dziesięcioletnią córką oraz czteromiesięcznym niemowlęciem. Dzięki niezwykłym okolicznościom i pomocy wielu ludzi cała ta trójka przeżyła aż do chwili wyzwolenia.

Opracował *Witold Mędykowski*